

Historia

Krótki Rys Historyczny

Pierwsze wzmianki o miejscowości Jarczów pochodzą z 1487 roku, kiedy jeszcze jako Konwica należała do parafii Uhnów. Od roku 1569 współwłaścicielem wsi był Andrzej Jarczowski. Do XVII w. należał do rodziny Jarczowskich. W 1750 roku współwłaścicielem a następnie właścicielem został Maurycy Józef Kurdwanowski, rotmistrz królewski i starosta baranowski. W 1755 roku otrzymał on zezwolenie królewskie na lokację miasta Jarczów. Miało ono wyłącznie handlowy charakter, o czym świadczy ówczesna struktura ludności, której 93% stanowili żydzi. W 1809r. miasto nabył hrabia Józef O. Donel. W drugiej połowie XIX w. Jarczów trafił w ręce rodziny Makomaskich. Miasto istniało do 1869/70 roku, kiedy to władze carskie odebrały mu prawa miejskie. W okresie międzywojennym Jarczów został siedzibą gminy o powierzchni 7331ha, liczącej 5672 mieszkańców, jej zasięg terytorialny różnił się od obecnego i obejmował: Chodywańce, Gródek, Jarczów, Jurów, Korhynie, Łubcze, Leliszkę, Plebankę, Szlatyn, Wierszyczę, Wołę Korhyńską, Zawady i Żyłkę. Wola Gródecka należała do gminy Rachanie a Nedeżów i Przewłoka do Majdanu Górnego. W latach 20-tych powstały Kolonia Jarczów Pierwsza i Druga. W 1920r. wybudowano w Jarczowie murowany budynek urzędu gminy i drewniany areszt gminny. Gmina dzieliła się na gromady, którym przewodniczył Sołtys. 23 września 1939r. w pobliżu Jarczowa rozegrała się potyczka wojsk polskich pod dowództwem płk. Mariusza Ocetkiewicza z Niemcami. W wyniku walk poległo 46 polskich żołnierzy, których pochowano na cmentarzu w Jarczowie. W dniach 22-24 maja 1941 roku oddział SS rozstrzelał 13 mieszkańców Jarczowa. W lipcu 1943r. hitlerowcy całkowicie wysiedlili osadę, przemieszczając mieszkańców do powiatu biłgorajskiego na ich miejsce osiedlili Niemców z Jugosławii i z nad Wołgi. W czasie okupacji sam Jarczów został zniszczony w 30% zaś na terenie gminy spalono ok. 800 budynków mieszkalnych i 1130 budynków gospodarczych. Aresztowano i zamordowano ok. 343 osób z terenu gminy a 294 osoby wywieziono na przymusowe roboty do Niemiec. W całości zniszczono wieś Plebanka, w 50% wieś Łubcze, Korhynie i Szlatyn a częściowo Chodywańce, Jurów i Zawady. Po wojnie na terenie gminy osiedliło się wiele rodzin z powiatu biłgorajskiego.

Aktualnie teren gminy Jarczów to obszar o powierzchni 107 km² z liczbą ok. 3 800 mieszkańców. Sąsiaduje z gminami Tomaszów Lubelski, Lubycza Królewska, Ulhówek, Łaszczów. W skład gminy wchodzi 19 miejscowości, które tworzą 18 sołectw. Spis powszechny w 2003 roku zarejestrował w gminie Jarczów następujące miejscowości: Chodywańce, Gródek, Gródek Kolonia, Jarczów Jarczów-Kolonia Pierwsza, Jarczów-Kolonia Druga, Jurów, Korhynie, Łubcze, Nedeżów, Plebanka, Przewłoka, Sowiniec, Szlatyn, Wierszycza, Wola Gródecka, Wola Gródecka Kolonia, Zawady. Od 2004 roku wyodrębniła się nowa- Nowy Przeorsk.

Obszar gminy leży głównie na Grzędzie Sokalskiej. Płd. - zach. fragmenty gminy porośnięte lasami i przecięte doliną Sołokiji, należą do Roztocza Południowego, natomiast płd. - wsch. są częścią Równiny Bełskiej.

Najbardziej urozmaicone krajobrazy z rzeźbą lessową występują na północ od doliny Rzeczy i Huczwy. Tu w dużym kompleksie leśnym znajduje się rezerwat „Las lipowy w Uroczysku Bukowiec”, o pow. 12,41 ha.

W okolicy Korhyń przyciąga uwagę przyrodników i turystów użytek ekologiczny łącznej powierzchni 5,7 ha (z tego 2,3 ha w gminie Jarczów). Wśród innych uroczysk należy wymienić śródleśny zalew w Leliszce na Sołokiji, będącym doskonałym miejscem do aktywnego wypoczynku.

Tutejsze tereny były zasiedlane już na przełomie II i III tysiąclecia p.n.e. o czym świadczą badania archeologiczne przeprowadzone w kurhanach k. wsi Nedeżów, Łubcze i Jurów. W pobliżu Jurowa znajdują się ślady średniowiecznego grodziska, które należało do Grodów Czerwieńskich.

Jarczów otrzymał w 1775r. prawa miejskie, które utracił w 1869r.

Najcenniejszym zabytkiem Jarczowa jest drewniana dawna cerkiew unicka z ok. 1775r., stojąca obok nowego kościoła parafialnego. Pierwotnie przeznaczona była dla grekokatolików, później służyła wyznawcom prawosławia, zaś od odzyskania niepodległości użytkowana była przez kościół katolicki. Jej wyjątkowość przejawia się w tym, że jest to jedyna zachowana do dziś na Zamojszczyźnie cerkiew z dzwonnica nad babińcem. Ten sposób budowania świątyń charakterystyczny był dla zachodniej Łemkowszczyzny, tutaj praktycznie nie występował.

W 1936r. Społeczeństwo Jarczowa, łącznie z młodzieżą szkolną, usypało kopiec marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu. Kopiec jest dowodem wdzięczności za wolność narodu polskiego. 3800 furmanek ziemi zostało usypane w środku miejscowości. Usypana ziemia sięga 15 metrów.

Jarczów zdecydowanie zalicza się do gmin, które pochwalić się mogą bogatą ofertą kulturalną. Na terenie gminy funkcjonuje 8 zespołów śpiewaczych i kapela. Gminę zamieszkuje wiele artystycznie uzdolnionych osób.

Podróżując po terenie gminy warto zwrócić uwagę na piękne rozległe widoki, które odślaniają się z wierzchołków, na żyzne pola oraz wsie posiadające ciekawą zabudowę i zabytki. W Korhyniach zobaczymy drewniany dwór z ok. 1900r. W Chodywańcach stoi XVIII - wieczny spichlerz, a także brama - dzwonnica z 1820r. towarzysząca kaplicy z 1938r., którą postawiono w miejscu ośrodka parafialnego, jaki tu istniał już w 1425r. Kościół parafialny w Gródku zbudowany w poł. XIX w. Będąc w Nedeżowie można zobaczyć drewniany młyn z lat 20 - tych XX w.

Krótki opis miejscowości:

————— **Chodywańce** - wieś położona w południowej części Gminy Jarczów, 26 km na wschód od Tomaszowa Lubelskiego, po

Gmina Jarczów

prawej stronie Szyszły. Początki wsi sięgają wczesnych lat XV w. Ponoć na starym kościele, który spłonął w 1911 roku widniał dość wyraźny napis łaciński: „Anno Domini 1410” Jakoby wówczas kościołek ten kazał wybudować i sfinansować król Władysław Jagiełło na pamiątkę swego pobytu w tej miejscowości, kiedy to po zwycięskiej bitwie pod Grunwaldem odprowadzał wojska ruskie, a przy okazji lustrował grody na Rusi Czerwonej. Natomiast pierwsza wzmianka historyczna pochodzi z 1422 roku. Wtedy kościół już istniał, a wybudował go Stanisław, dziedzic Przeorska i Chodywaniec. W 1425 roku Biskup chełmiński Jan Biskupiec, na prośbę Andrzeja Małdrzyka, syna Stanisława zatwierdził parafię rzymskokatolicką pw. Narodzenia NMP i św. Apostołów Piotra i Pawła. W północnej części wsi na pocz. XV w. powstał folwark należący do możnego rodu Małdrzyków, osiedleńców z Mazowsza.

Na południowy wschód od Chodywaniec, w odległości około 1 km znajdowała się kolonia i folwark Adama Paluszyńskiego. Była to Plebanka. Mieszkało tam 9 rodzin polskich i 6 ukraińskich. Zgodnie z ustawą o reformie rolnej majątki w Chodywanicach i Plebance zostały rozparcelowane. Ziemię nadano byłym fernalom oraz bezrolnym i małorolnym chłopom. W Plebance na dużym obszarze ziemi powstał PGR, a obecnie funkcjonuje tam wielkoobszarowe gospodarstwo rolne.

Gródek - w północnej części gminy Jarczów, nad Huczwą leży Gródek, wieś notowana już w 1409 roku. Właśnie wtedy pan Gródka był jednym z fundatorów kościoła w tej miejscowości pod koniec XIX wieku był tam dwór z ogrodem owocowym, tartak parowy i folwark. W roku 1930 powstała tam cegielnia. W 1916 z inicjatywy ks. Edwarda Śliwińskiego powstała Ochotnicza Straż Pożarna. W czasie okupacji (1943) cała wieś została wysiedlona i przekazano ją kolonistom z Jugosławii. Obecnie w miejscowości Gródek jest szkoła podstawowa, prężnie działa OSP i KGW.

Kolonia Gródek - już 1921 r Kolonia liczyła 51 domów i 294 mieszkańców, w tym 3 Ukraińców i 11 Żydów. Dziś jest to sołectwo. Zaangażowanie mieszkańców doprowadziło do wybudowania o otwarcia remizo-świetlicy 2009 roku. W tym też roku powstał ludowy zespół śpiewaczy „Honoratki”, który promuje gminę na różnych imprezach na terenie powiatu.

Jarczów - wieś u źródeł Szyszły zwana niegdyś Konwicą. Pierwsze wzmianki o Konwicy należącej do parafii w Uhnowie pochodzi z 1487 roku. W 1569 roku współwłaścicielem Jarczowa był Andrzej Jarczowski (Jarczewski) Jarczów przynajmniej od połowy XVIII był centrum administracyjnym. Po utracie praw miejskich nadal posiadał „Kancelaryę gminną” W środku wsi stał ratusz, który po wielu latach stracił wartość użytkową. Ratusz rozebrano, a cegłę wykorzystano na budowę nowego budynku administracyjnego. W Jarczowie była też łaźnia żydowska i rzeźnia. W latach 1918-1939 wybudowano nowy budynek urzędu gminy, murowany budynek dla szkoły III stopnia, Antoni Kołodziejczyk wznosił młyn, ożywiło się rolnictwo i handel. Mieszkańcy Jarczowa zawsze byli patriotami. Niegdyś popierali powstańców styczniowych, a po pierwszej wojnie światowej osiedleni tu legionieści Piłsudskiego na czele z wójtem gminy Urbanowiczem, przy pomocy pozostałych mieszkańców, usypać Marszałkowi kopiec. Pierwszą pocztę w Jarczowie założył Jednac. Ten rozwój przerwała II wojna światowa, a okupacja zniszczyła dotychczasowy dorobek. Najpierw tragedia rozegrała się 23 września 1939 r podczas tzw. bitwy tomaszowskiej. W okolicach Jarczowa walczyły oddziały płk. Mariana Ocetkiewicza, niestety, bez powodzenia. Na polach jarczowskich poległo 46 żołnierzy, których prochy spoczywają na miejscowym cmentarzu.

Jarczów Kolonia Pierwsza i Druga - Powstałe one na gruntach Kazimierza Ligowskiego, dziedzica z Korhyń, który starał się zaludnić te tereny i zagospodarować żyzną ziemię. Zabiegał o kolonistów w Galicji w innych okolicach. Z jego inicjatywy pojechał do Bochni Paweł Szokało, robotnik dworski. Zabrał ze sobą czarną, urodzajną, jarczowska ziemię zachwalał ją i zachęcał do kupna. Na przestrzeni jednego roku zgłosiło się do dziedzica ok. 100 rodzin. Dzisiaj są to duże miejscowości o łącznej liczbie ponad 450 mieszkańców. Oba sołectwa należą do przodujących miejscowości. Na mapie z ok. 1980r. Figuruje Kol. Korhynie. Z czasem została włączona do Jarczowa Kolonia Pierwsza. Na terenie Jarczowa Kolonia Pierwsza działa zespół śpiewaczy „Uśmiech”, który posiada wieloletnią działalność artystyczną. Należą do niego trzy pokolenia mieszkańców. Natomiast na terenie miejscowości Jarczów Kolonia Druga od 2007 roku działalność artystyczna prowadzi ludowy zespół śpiewaczy „Czerwona Jarzębina”, która w swoich kręgach skupia również mieszkańców z miejscowości Korhyń.

Jurów - Pierwsza wzmianka o Jurowie pochodzi z 1453 r., aczkolwiek wykopaliska dowodzą, że w XII albo XIII było tam grodzisko. W XVIII w. zbudowano we wsi dwór drewniany i założono dwie sadzawki. Zbudowano tu szkołę wiejską, która pełniła swoje funkcje w okresie międzywojennym i po II wojnie światowej. Rozebrano ją ok. 2000 roku. W miejscowości prawdopodobnie w 1836 roku zbudowano młyn wodny na Szyszle, wśród torfowisk, około półtora kilometra wschód od wioski. Po wojnie w Jurowie osiedliło się trochę rodzin z Plebanky i z terenów zajętych przez ZSRR np. z Rzyczek. W miejscowości prężnie działa OSP Jurów i zespół śpiewaczy „Malwy”. W roku 2014 oddano do użytku rozbudowany budynek remizo-świetlicy.

Korhynie - Wieś położona w zachodniej części gminy nad rzeką Sołokiją. W dokumentach zanotowano, że w 1388 r. Korhynie wraz z Uhnem, Machnowem, Wierzbicą, Korczminem i Zimnem zostały nadane Pawłowi Radzanowskiemu. W 1827 r. zanotowano, że Korhynie należą do parafii Chodywaniec, liczą 45 domów i 322 mieszkańców. Właściwy dwór został zbudowany z XIX w. W listopadzie 1917 r. folwark Korhynie o powierzchni 386 morgów pola wydzielono z dóbr Jarczowskich, które w różnych częściach nadano 10 właścicielom. W czasie okupacji majątkiem administrowali Niemcy. Po wyzwoleniu resztki majątku, głównie łąki przejął Skarb Państwa. W budynku dworskim umieszczono szkołę podstawową oraz biura spółdzielni produkcyjnej. Szkoła mieściła się tu do 1975 roku.

Gmina Jarczów

Łubcze - Wieś położona nad rzeką Rzeczycą. Pod koniec XIX w. W Łubczu był dwór i park, a dobra obejmowały Łubcze folwark Szlatyn oraz wsie Łubcze i Szlatyn. Oprócz szkoły była tu kapliczka katolicka, zamieniona w końcu XIX w. Na skład gospodarczy. We wsi było 4 tkaczy oraz kołodziej i kowal. Przed II wojną światową wieś zamieszkiwało ok. 140 rodzin, z czego ok połowę stanowili Polacy. Były też dwie rodziny żydowskie. Na początku kwietnia 1944 r. Nacjonałiści ukraińscy napadli na wieś i zamordowali 105 osób, w tym 78 Polaków i 27 Ukraińców. Wykopaliska w Łubczu i innych miejscowościach w okolicach Jarczowa dowodzą, że na tym terenie żyli ludzie ponad 4 tys lat temu.

Nedeżów - Ta wieś położona nad Huczwą. Podobnie jak Gródek, Łubcze notowana jest już w 1409 r. i wiąże się z nazwiskiem Wołczka. Pierwsze wieści o cerkwi pochodzą z 1564 r. A źródła notują ją także na początku XVII w. Była to cerkiew drewniana, parafialna należąca do dekanatu tomaszowskiego. Na początku XX w. funkcjonowała tu szkoła rosyjska, polska powstała dopiero w 1924 r. W lipcu 1942 r. Niemcy rozstrzelali 10 Żydów, a nieco później Polaków wysiedlili do pow. biłgorajskiego.

Nowy Przeorsk - Najmłodsze sołectwo w gminie Jarczów. Ustanowiono je uchwałą Rady Gminy z dnia 22 kwietnia 2004 r. powstało na terenie Państwowego Gospodarstwa Rolnego, funkcjonującego bodajże od 1948 r.

Sowiniec - Miejscowość powstała na początku XX w. W roku 1915 na mapie występuje, jako kolonia licząca 24 domy. Samodzielną wsią stała się zapewne po II wojnie światowej.

Szlatyn - Wieś położona nad rzeką Rzeczycą datowana już w 1409 r., kiedy to Wojciech ze Szlatyna był jednym z fundatorów kościoła w Gródku. W drugiej połowie XIX w. W Szlatynie oprócz cerkwi był młyn, karczma, 52 domy, 2 tkaczy i 593 morgi gruntu.

Wierszycza - Pierwszy zapisy na temat tej wsi pochodzą z 1409 r. i również wiążą się z budową kościoła w Gródku. W I połowie XVIII w. właścicielem Wierszyczy był Krzysztof Radecki, kasztelan lubaczowski, po którym majątek przejęły jego dzieci. Pod koniec XIX w. Wierszycza liczyła 50 domów i 377 mieszkańców, w tym 237 katolików i 581 mórg ziemi włościańskiej. Około 1900 r. Wybudowano we wsi szkołę. Przez 100 lat służyła ona zarówno polskim jak i ukraińskim dzieciom. Szkoła funkcjonuje do dziś. Od kilku lat we wsi działa zespół śpiewaczy „Wierszyczkie Echo”.

Wola Gródecka - Wieś leży nad Huczwą na północnych krańcach gminy Jarczów. W 1472 r. liczyła 4 i pół łana i należała do Wołczków z Gródka. W roku 1827 r. Wola Gródecka należała do parafii Rachanie, a w 1845 r. do gminy Rachanie. Pod koniec XIX w. notowano we wsi 34 domy i 241 mieszkańców w tym 135 katolików i 106 unitów. Oprócz rolników było tu 2 tkaczy, stolarz, kołodziej, kowal, murarz i 3 cieśli. Folwark należał do Fredry i liczył 360 mórg. W 1929 r. był tu młyn wodny. W grudniu 1942 r. żandarmeria niemiecka z Rachań rozstrzelała w Hopkiem i Woli Gródeckiej 12 osób.

Wola Gródecka Kolonia - Miejscowość ta powstała na początku XX w. w północnym zakątku gminy jarczowskiej w pobliżu pięknego uroczyska Bukowiec.

Zawady - Najpierw wieś nazywała się Wola Chodywaniecka, potem Zawadki. Położona jest po prawej stronie Szyszły tuż za Jarczowem. Pierwsze ślad jej istnienia pochodzi z 1472 r., kiedy to należała do Jana Małdryka